

Tarnóc Márton

## EGY ISMERETLEN MAGYAR NYELVŰ ÁLLAMELMÉLETI MUNKA

A magyarországi államelméleti irodalom Justus Lipsius hatása nyomán indult meg a XVII. század első felében. Hazai politika-elmélet íróink túlnyomó többsége — európai kortársakkal ellentétben — nem a fejedelmi abszolútizmus igazolását tekintette feladatának — hiszen ezzel idegen, Habsburg érdekeket szolgált volna —, hanem a királyi hatalom korlátozását a rendek érdekében. E rendi érdekeket hangsúlyozó államelméleti tudományosság képviselői közé tartozik: Révay Péter koronaőr (*De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna*. Augsburg 1613.); Lackner Kristóf (*Coronae Hungariae emblematica descriptio*. Bécs 1613.); Ostrosith János (*Oratio de maiestate*, Wittenberg 1616.); Frisowitz Boldizsár (*De virtute principis*. Strassburg 1625.); Schödel Márton (*Disquisitio historico-politica de Regno Hungariae*. Strassburg 1629.) Munkásságuk latin nyelvű és a királyi Magyarország politikai problémáihoz kapcsolódik.<sup>1</sup>

Erdélyben lényegében más a helyzet. Itt nemzeti fejedelem uralkodik, a sztoikus államelmélet betöltheti eredeti hivatását, — összhangban a korabeli európai törekvésekkel — igazolójává lesz a szinte korlátlan fejedelmi hatalomnak.

Az erdélyi politika-elméleti érdeklődés egy kettős arculatú műfaj, a fejedelmi tükör (a középkori királytükörök kései hajtása) formájában jelentkezik első ízben, mely valójában átmenet államelmélet és erkölcsfilozófia között, tehát az államelméleti gondolkodás tisztá képviselőjének nem tekinthető. E műfaj legjelesebb képviselői: Szepsi Korotz György (*Basilikon doron*. Oppenheim 1612.); Pataki Fésüs János (*Királyoknak tüköre*. Bártfa 1626.); Prágai András (*Fejedelmeknek serkentő órája*. Bártfa 1628.).<sup>2</sup>

Igy érthető, hogy eddig úgy-tudtuk: „S míg a Lipsius nyomán keletkezett magyarországi államelméleti irodalom kizárólag latin volt, addig a stoikus líra túlnyomórészt magyar nyelvű.”<sup>3</sup>

Az első magyar nyelvű munka, mely teljes egészében Justus Lipsiusra támaszkodva ad államelméleti és államigazgatási tanácsokat egy fejedelemnek: Vetéssi István<sup>4</sup> mezőtúri papnak 1631. nov. 19-én kelt levele I. Rákóczi Györgyhez.<sup>5</sup> Megírására az adott neki alkalmat, hogy Ibrányi Mihály át adta neki a fejedelem szóbeli üzenetét, melynek tartalmát ugyan nem ismerjük, annyi azonban kétségtelen, hogy Vetéssi számára ez az üzenet a fejedelmi kegy meg-

<sup>1</sup> WITTMAN TIBOR: A magyarországi államelméleti tudományosság XVII. század eleji alapvetésének németalföldi forrásaihoz. J. Lipsius. (FK 1957. 53–66.) — KLANICZAY TIBOR: A magyar későreneszansz problémái. Stoicizmus és manierizmus. (Reneszánsz és barokk c. tanulmánykötetében Bp. 1961. 303–339.) — A magyar irodalom története 1600–1772-ig. Szerk. KLANICZAY TIBOR. Bp. 1964. 38–40.

<sup>2</sup> Uo. 41–42.

<sup>3</sup> KLANICZAY TIBOR i. m. 326.

<sup>4</sup> Vetéssi István életéről igen keveset (mondhatnánk semmit sem) tudunk. A XVII. század első felében két Vetéssi István nevű személyt ismerünk: Az egyik Vetéssi Z. István, aki a református teológiát az oderafrankfurti egyetemen végezte s munkáját (De Pane Vitae RMK III. köt. 4234. Frankfurt XVII. század.) Kápi Andrásnak, Bethlen Gábor fejedelem titkos tanácsosának ajánlotta többek között. (SZINNYEI: Magyar írók. XIV. köt. 1178. h.) E munka 1618 és 1629 között jelent meg, mert azok között a személyek között, akiknek még ajánlotta szerepel Gönczi A. József református püspök, akit már az ajánlásban tiszántúli superintendensnek nevez. Gönczi 1618. nov. 18-án lett a tiszántúli egyházkerület püspöke és 1629 elején halt meg. (ZOVÁNYI: Cikkek 160.) A másik Vetéssi István, akinek neve mellett ott találjuk: Mező-teremi; levélírókkal azonos. Annyit tudunk róla, hogy ajánló verset írt Kecskeméti C. János, Pazmany Peter Kalavzzanak, Tizen Harmadik könyvére való Felelet c. művéhez. Bártfa 1622. RMK I. köt. 518. Mező-teremi mellékeve szinte teljesen bizonyossá teszi, hogy azonos a levélíróval, mert annak kelte: „Ex Mező Terem 19. 9bris. 1631.” Mező-terem nagyközség Szatmár m. nagykirályi járásában. Nem tévesztendő össze Mezőtúrral!

<sup>5</sup> E levélre SZILÁGYI SÁNDOR utalt először I. Rákóczi György életrajzában (1893) egy lábjegyzetben: „Vetéssi mezőtúri [helyesen mezőteremi] papnak 1631. nov. 19-én levél alakjában írt terjedelmes operatuma mely bevezetésnek volt szánva Xenophon fordításához. Orsz. Itár, Rákóczy-osztály.” (203.) Valójában nem bevezetésnek szánta. Azért írta, mert nem tudott addig várni, míg fordításával elkészül. Szilágyi Sándornak e levélről szóló tudósítását a kutatás eddig egyáltalán nem méltatta figyelemre. Így joggal tekinthetjük ismeretlennek ezt a munkát.

nyilatkozását jelentette; „melliet mivel halalhatnak meg, es az kiert mitt adhatnak *Nagysagod*-nak mindön sokat gondolkodnám, nem talalek egiebet, — írja — mint; hogi ha azt cselekedhetném, hogi az *Nagysagod* Fejedelemségének es gazdag birodalmának sok jdeig fen alló bodogságára enis az emberi okoskodas szerint, ut mutato lehetnék: az mitol penig annak le romlása es bodogtalansaga szarmazhatnék, az ellenis orvössagot niuthatnék.” Azt tervezi, hogi Xenophón könyvecskéjét fogja magyarra fordítani és azt a fejedelemnek ajánlja. A munka azonban — igényesebb lévén — hosszabb ideig elhúzódik, nem tud annak befejezéséig várni, mert „annak véghez vitelét az en *Nagysagod*hoz valo szeretetemnek indulattia, rovid jrasómmal meg előzni akarja”. Kéri a fejedelmet, hogi e munkájának ne az „eő kicsini es gienge voltát” nézze, hanem a benne megmutatkozó igyekezetet és jóakaratot.

Gondolatait antik példával kezdi. Fülöp király a Chaironeiai győzelem után (világos utalás ez azokra a sikeresen megvívott harcokra, melyek I. Rákóczi György trónra léptét megelőzték) szokása ellenére felfuvalkodott és úgy vélekedett önmagáról, „mintha eő ugian valami által haghatalatlan szabados torvénniel birná az io szerencsének fogadot fiasagát”, s írt egy levelet Archidamusnak, melyben tudtára adja, hogi „feien, fenies tollu czimer nevedeket volna”. Archidamus megértette a király mérhetetlen gögjét és így válaszolt: „Vaiha (ugimond) az magad tulajdon arniekát Philep Kirali meg tekinténéd, semmiképpen azt mostannis nagiubnak nem talalnád; mint az minemű az Cheroneai giozedelem elot volt.” A felfuvalkodottság — vonja le a következtetést Vetéssi is — felesleges es hívságos dolog, mert hiszen egész életünk nem egyéb, „mint az szempillantásban nevedekő es el vezendő buborek”.

Vetéssi azonban nem az elbizakodott, ember-voltáról megfélekedző Fülöp királyhoz szól, hanem a megvetendő indulatokon „kivol valo” és az „Archidamus josagos erkolcsét követő” I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez.

Eredeti szándéka Xenophón-fordítás volt. Befejezte-e később ezt a munkáját? Ma már igen nehéz válaszolni erre a kérdésre. Nem tudunk arról, hogi nyomtatásban megjelent volna és az esetleges kéziratnak sem sikerült eddig nyomára lelmi. De a tervezgetés pusztá ténye is jelentőséget kap, ha arra gondolunk, hogi a XVI. század végén és a XVII. század elején antik szerzők magyarra fordításával többen is foglalkoztak. Baranyai Decsi János Sallustius *Catliná*-ját és *Jugurthaját* ültette át magyarra.<sup>6</sup> Adatunk van Euripides valamelyik tragédiájának, Vergilius *Aeneis*ének (helyesebben részleteinek)<sup>7</sup>, valamint Julius Caesar munkáinak fordításáról.<sup>8</sup> Epiktétosz *Enchiridion*-ját Thordai János kolozsvári unitárius professzor kiemelkedően szép fordítása tette általánosan ismertté hazánkban.<sup>9</sup> Vetéssi István tehát e tekintetben sem magános jelenség.

Ha arra gondolunk, hogi a fejedelemnek eredetileg Xenophón-fordítását akarta ajánlani, levelétől is inkább antikveretű elmefuttatást váránk. Ehelyett azonban az akkor modern és korszerű lipsiusi államelméletre támaszkodó, rövidségében is igényes és több szempontból jelentős dolgozatot kapunk.

Vetéssi kis dolgozata, mely műfaját tekintve buzdító levél (epistola cohortatoria), figyelmeztet bennünket arra, hogi a Lipsius nyomán kibontakozott magyarországi államelméleti tudományosság már a Rimay halála körüli időben (1631) anyanyelvű próbálkozásokat sarjasztott. Maga Vetéssi is szándékozott még írni a kédésről a fejedelemnek és minden bizonnyal lehettek mások is, akik foglalkoztak hasonló gondolatokkal. Annyi kétségtelen, hogi Vetéssi munkája Laskai János tevékenységének szellemi előképe, s igazolja, hogi nem meglekésve jelent meg Lipsius magyar nyelven, hanem akkor, amikor az igények és feltételek arra megteremtődtek. A Rimay halálát követő időszak nem a magyarországi sztoicizmus és lipsiusi államelmélet hanyatlásának ideje, hanem új, már nemzeti nyelvű szakasza. Igaz, hogi korábbi (1589—1631-ig) vezető szerepét más ideológiai irányzatokkal (puritanizmus, coccejanizmus, Comenius-féle panszofikus elképzelések, Campanella utópizmus stb.) kellett megosztania, ennek ellenére Erdélyben és a királyi Magyarország egyes vidékein ez a sztoikus későhumanista irodalom és kultúra egészen a XVII. század végéig, sőt még tovább is kimutatható. Hogi ily szívóvsra továbbélt, az egyéb okok mellett azzal magyarázható, hogi Laskai János magyar nyelvre fordította Lipsius *De Constantiá*<sup>10</sup>-ját és *Politicá*<sup>11</sup>-ját.

Vetéssi levele teljes egészében a *Politica* IV. könyvének VII. VIII. és IX. fejezetére épül. Nem szolgál fordítása, hanem inkább saját szempontjainak megfelelő kivonatolása. Laskai

<sup>6</sup> RMK I. köt. 286.

<sup>7</sup> Ifj. KEMÉNY LAJOS: Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára. (MKsz 1895. 310—320.) Gallen János 1581-től Kassa polgára, 1583-ban halt meg. Könyvkereskedő és könyvkötő volt. Késletében volt *Tragedia Eurip. Vngrisch* és *Aeneis ungrisch*. Az utóbbi nyilván azonos Huszti Péter fordításával. Debr. 1582. RMK I. köt. 192. L. CSÉNGERY JÁNOS: Vergilius a magyar költészetben. Bp. 1931. 6. (ItFüz Császár 40. sz.)

<sup>8</sup> JOHANN SZOMBATHI: Von einigen bibliographischen Merkwürdigkeiten. (Zeitschrift von und für Ungern 1802. II. 313.) Julius Császárnak munkái. Magyarul. Fol.

<sup>9</sup> KESERŐ BÁLINT: Epiktétosz magyarul — a XVII. század elején. Szeged 1963. (Irodalomtörténeti dolgozatok 34.)

<sup>10</sup> RMK I. köt. 714.

<sup>11</sup> RMK I. köt. 709.

fordításának megfelelő részével egybevetve semmi olyan nyomot nem találtunk, mely igazolná, hogy Laskai ismerte volna Vetéssi szövegét.

Laskai a *Politica* igen szép számú versidézeteit kivétel nélkül prózában adja vissza, a kötött formák alakhú tolmácsolására nem vállalkozik. Pedig Pasquillus<sup>12</sup> és a Charicleáról szóló verses levele<sup>13</sup> azt bizonyítja, hogy noha nem volt kiemelkedő költői tehetség, a verseléshez jól értett, így tartózkodásának „szakmai” oka nem lehetett.

Vetéssi István epistola cohortatoria-jában egy alkalommal Theognisz disztichonját:

Multis mens leva est, sed eisdem numina dextra  
Quis male quod coeptum est vertit et jn melius.

jellemző módon felező tizenkettősökben fordítja:

Sokaknak elmeiek merő balgatagság  
Erkolcsokis penig mind eppen nem josag,  
Isteni job kezbeol de meli nagi titkosság,  
Hogi reaiok mégis mint foli az bodogság.

Kicsit bő lére eresztett, de nem ügyetlen. Laskai prózában sokkal tömörebben a költői finomságokat (mens laeva és numina dextra ellenpontok) szinte legyalulja: „Sokan gorombák, de szerencések, Es a' mit roszul kezdettek is el, javokra fordul.”<sup>14</sup>

Wittman Tibor felfigyel tanulmányában arra, hogy „a *Politicanak* a hivatalnokokról szóló negyedik könyve, melyet Svédországban a királyi udvar a legtöbbre becsült, nálunk úgyszólván teljesen hatástalan maradt, mivel nem volt napirenden az abszolutista bürokrácia kiépítése.”<sup>15</sup> Vetéssi erdélyi viszonylatban mindenesetre arról tudósít, hogy ismerték, olvasták és a jelek szerint fel is használták a IV. könyv tanulságait. Ez egyébként Erdély sajátos helyzetéből önként következik. Nem volt itt erős rendiség, nagy földbirtok, ami akadályozhatta volna a fejedelmet abszolút hatalma gyakorlásában. Legfeljebb arról lehet szó, hogy Erdély hamarosan bekövetkező bukása miatt az abszolutizmus megerősödésére, kifejlődésére nem volt mód és lehetőség.

Vetéssi István buzdító levele (melyet az alábbiakban betűhíven közlünk) a magyar nyelvű sztoikus államelméleti irodalom indulásáról ad hírt.

*Vetéssi István levele I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez*<sup>16</sup>

[1:] Serenissime ac Celsissime Princeps, |D[omi]ne D[omi]nemihí semper| clementissime.

Az en tudatlan voltomat N[agys]agos U[ra]m hogi az tudosoknak / Irasibeől valamenire tudossá tehessen, házi gondvise- / lesimnek es egiéb kulsó dolgaimnak szorgalmatossagi / kozze neha neha egieledő ürességimet, koniveimnek ol- / vasásával toltom: Meli olvasasim kozot, tanalek mi- / nap az Gorogoknak viselt dolgaiban illien emlekezetes / dologra. Miudón az Macedoniai Philep Kirali, amaz / Cheroneai nemes giozedelem utan, szokasa kiveol keveli- / segre fel dagadna, es igen tisztesség kevanható nilvan- / saggal lett volna: oli felette fennien kezd onnon maga / felol ertení; mintha, eő ugian valami által haghatat- / lan szabados torvenniel birná az io<sup>17</sup> szerencsének fogadot / fiúsagát; meli illien rúť jndulatinak vezerulesebeől, ne- / minemü kemeniseggel (melinek mint egi szaiával az eő / feiedelemsegét erzetni akarvan) egi levelet jr Archida- / musnak az Agesilaus fianak. Melliet amaz meg olvasvan, / ezeben vézi, hogi az bodog elömenetelekkel Philep Kiralinak / feien, fenies tollú czimer nevededet volna: eöis azert; / ahoz illendő valazt ekeppen jr neki. Vaiha (ugimond) / az magad tulaidon arniekát Philep Kirali meg tekintenéd, / semmikeppen azt mostannis nagiuabnak nem találnád; mint / az minemü az Cheroneai giozedelem elöt volt. Ezzel azt / akarvan Archidamus jelenteni; hogi az embernek bodogsagos / nagi meltosagábannis nem nagiuab az eő arnieka, mint szin- / tén bodogtalan allappattiaban az minemü volt: Es hogi mind / hiaban valóság az, melliel az hiaban való halandoság, / eő magat fel fuia es el hizi; holot az mi halandosagunk- / nak mindennemü allappattia, csak ollian, mint az szem- / pillantasban nevededő es el vezendő buborek: mert minden- / kor ugian azon egi változasnak koczkai alá vagiunk vet- / tettette, es ugian azon egi szerencsenek (hogi Boetiussal eg- / giutt szolliak) tengerében haniattatunk. /

Oh az keveli maga el hitt Philep Kiralinak meg vető jndulatin / kivól való, es az dicseretes Archidamus josagos erkolcsét / kovetó, meltosagos Feiedelem: nem tudom meg jrni

<sup>12</sup> SZILÁDY ÁRON: Pasquillus. Cantio apologica. ItK. 1897. 40—54.

<sup>13</sup> DÉZSI LAJOS: Laskai János verses levele ifj. Gróf Bethlen Istvánhoz Charicleáról. ItK. 1908. 352—366. és KIRÁLY GYÖRGY: Laskai János verses levele a Charicleáról. ItK. 1917. 459—461.

<sup>14</sup> RMK I. köt. 709. 197.

<sup>15</sup> WITTMAN TIBOR i. m. 62.

<sup>16</sup> Eredeti je az OL-ban. Jelzete: Arch. Fam. Rákóczi de Felső-Vadász. B 1578. Fasc. 3. (1631. nov. 19.)

<sup>17</sup> A sor fölé írva: javítás.

mine- [2:] mű órámmal, es holtomig N[agysag]odhoz valo hüsegre koteleztető / Indulatommal vottam, az N[agysag]od en rollam el nem feletkező / voltát: melliet Jbrani Mihali U[ra]m altal egi nehani szokbol / allo jzenetivel ennékem meg jelentet; melliet mivel ha- / lehetnék meg, es az kiert mitt adhatnek N[agysag]odnak: mindón / sokat gondolkodnám, nem talalek egiebet, mint ! hogi ha azt / cselekedhetném, hogi az N[agysag]od Feiedelemsegének es gazdag birodal- / mának sok jdeig fen alló bodogságára enis az emberi / okoskodas szerint, út mutato lehetnék: az mitol pedig an- / nak le romlása es bodogtalansaga szarmazhatnék, az ellenis / orvossagot niuithatnék. Ebben azert, mikor eginehani / napokon elmemet faradoztatnám: juta ezemben amaz / Gorog Xenophon bolcsnek egi konivecskeie (melliet ugian / ezen dolog felol az Siciliai Hiero neveő Feiedelemnek, es / az hires Simonides poetanak, egimással szollo bezello szem- / liek alat, igen szep ekesseggel ki bocsatott) hogi azt Magiar / szokra meg fordicsam, es N[agysag]odnak dedicalliam. De minthogi / annak véghez vitelét az en N[agysag]odhoz valo szeretetemnek jn- / dulattia, rovid jrasómmal meg előzni akarja; Ihon ez / kovetkezendő jrasomat, az en N[agysag]odhoz alazatos jo akarattal / tellies szivem, elmémnek gienge es csekeli voltábeol, oli bizo- / dalommal kuldi; hogi N[agysag]od nem ennek az eő kicsini es / gienge voltát nézi; hanem, azt az jo akaratot, meliteol ez / az jrás szarmazot.

Az Orszagnak birodalmát (azt jria N[agysag]os U[ra]m Iustus Lipsius) két / dolog tartja meg, ugimint? az Erió es az<sup>18</sup> josagos erkolcs: két do- / log vizont el fordittia, ugimint az Erió es az Vetek. Meli / mondasi Lipsiusnak noha rovidek: mind ez altal ertelemmel / felette telliesek es mezzere teriednek.

Eloztor azert hogi az birodalmot meg tartó eroreől szolliak, ertet- / nek azon, az Feiedel- met orzó belső es kulso vitezlo rendek. / Es az orszagban leveő erossegekis. Az belso vitezleo rendek / azok, tudniillik, kik (az mint Seneca mondgia) sereni vigia- / zasokkal az eő Uroknak alúvasat batorsagossa tézik, lako / helieknek szegeletit, es számos kapuit oltalmazzák, es min- / dennemő tortenendő vezedelmekben onnon magokat ellenben ve- / tik: Az illienek felol mondgia Tacitus hogi az eő Feiedelmét / mind az Udvarban, mind az mezeőn, mind pedig az Temp- / lomban seregenként kovettek; meli regi jo szokast, ha szin- [3:] tén felelemért nemis (az mint Seneca mondgia) meli haznos / mindazonaltal, hogi ha csak ekessegnek okaertis, az Feie- / delmek meg tartiak ! Kulso vitezleő rendeknek tovabba / azok ertettek; kik az Orszagnak erteke szerent, mindenkor se- / regenkent tartatnak, es mezei Vitezeknek hivatnak: kik, hogi / ha az hertelen valo<sup>19</sup> szukség kevannia, ottan az Feiedelemnek se- / gitsegére es az Orszagnak oltalmazásara kezen vadnak, es / eleis alhatnak: ezeknek hogi haznos voltokat Caius Csazar / tutta, jmez szokot szavaibeol jsmerni. Két dolog (ugimond) / az Feiedelemseget orzi, tartia, es neveli, az vitez es az / penz; Severus jmperatoris (noha nem szintén dicisretesen) / de maid hasonlo keppen az fiainak igi szollot: magatok / kozot (ugimond) eggiesek legietek, az vitezeket gazdagi- / csátok, egiebeket mind meg vessetek. Vegezetre az Or- / szagnak birodalmát meg tarto erohoz ertettek az Orszag- / ban leveő Erossegekis, kik varaknak neveztetnek: Melliek / az kicsini tamadasban erossek es haznosok, de az nagiban / (az mint jmmár csak ez mi Udonkbennis tortent) erote- / lenek es hazontalanok: kiket mindazonaltal nem jo meg / vetni; mert az meli Varak kivalkeppen az Orszagnak hatari- / ban vadnak, azok, az Orszag oltalmazasa- ra es az kulso el- / lensegre nezve, haznosok.

Kovetkezik jmmár az Orszagnak birodalmát meg tarto josagos / Erkolcs; az meli kivalkeppen jmez két dologbeol all, tud- / niillik, Jo akarattal es Meltosagbeol.

Jo akarattal akkor, miüdön az Feiedelem az eő allatta / valoihoz, es azoknak minden javokhoz es allappattiokhoz / kegiessegre kéz hailandosagall es szeretettel vagion: meli az / Feiedelmeknek viselendo dolgokban felette igen haznos sőt / szuksegesis: mivelhogi (az mint Plato mondgia) az cseleke- / detnek haznalatossaga szerzi azt, hogi az alatta valoinak, ked- / vekben es szeretetekben lehessen az Feiedelem. Melliet jmez / két dologgal jstennék ke[gyel]mes segitsege altal az Feiedelmek veg- / hezis vihetnek, tudniillik, szelid engedelmesseggel es ada- / kozással. Minekokaert hogi leg elsoben az szolid en- / gedelmessegbeol szolliak, illik hogi mindeneknek elotte eő ma- / gaban az Feiedelem szelid engedelmesseget mutasson: meli [4:] leg kivalkeppen tundokolliek, eloztor, allatta valoiival nia- / ias giakor bezejgetesben es k[gyel]mes cselekedetben: el annira; / hogi az eő alatta valoiival nem kulomben ellien mint az / jo Attia az eő edes fiaival. Oli moddal mindazonaltal, / hogi az Feiedelmi meltosagnak bocsulleti meg ne sertódgiek; / az az oli merktekletesseggel, (az mint Plinius jria) hogi valami- / keppen az Feiedelem sem az maga bocsulteteset felettéb valo / kemeni maga viselesevel, sem pedig az hozzá valo szerete- / tet felettéb valo maga meg alazasaval, ne szereze. / Továbbá szelid engedelmes- sege, masodsor, az Feiedelemnek / tundokolliek az egéz birodalmában; hogi jgi az eő birodal- / mais eő hozzá, amaz gioniorüsesen tundoklo tizta szep Egh- / nek formaiat viselvén mindenkor igen szep tizta lehessen, / es eő neki engedelmesseggel szollallion Mert, az birodalmak / ala

<sup>18</sup> Javitás, a sor fölé írva.

<sup>19</sup> Javitás, a sor fölé írva.

vettetet emberek, (az mint Tacitus írja) sem az eppen / valo szolgálatot, sem pedig az eppen valo szabadságot el nem szen- / vedhetik. Ugi kell azert eeket tartani, hagi szelidek es / csendezek legienek jnkáb hagi sem szolgálíanak: mellet / ezzel vihetni vehben, hagi ha az Feiedelem az eő nekik valo/parancsolat kegielmesseggel es engedelmességgel egiveliti; / Jgi mind jobban mind pedig hivebbennis leznek en- / gedelmesek az parancsolat ala: mert az mint Livius / az Romai Historiakban írja, Noha (ugimond) az Hadaknak / miatta minden heliek, mint az tuzzel ugian emeztetnek / vala, mindazonáltal, semminemű feilem az Augustus Csa- / zarnak hüsegteol az eőveit, el nem szakazhattia vala; / mivelhagi igen jgassaggal es mértékleteséggel valo paran- / csolattal birta es jgazgatta oket. Meli Csazarnak ugian / ezen dologhoz illendo jmez szokot szavait meltan ele hozha- / tom: Az mértékleteséggel (ugimond) giakoroltatot hatalom / minden kereset jokat meg tart: de az ki az hatalommal / mindenkben es mindenek ellen szemtelenül nem jól éél, az / ollian sem eros batorságot, sem peniglen tokelletes jo akaratot / nem talal magának. Masodsor es utolsor Adakozással / az jo akaratnak meg szerzeset mondam hagi az Feiedelem veg- / hez viheti: mert az mint Cicero mondja; Az adakozással / jo akaratot szerzehetni, es az mi nagjub, az csendez es bekesse- [5:] ges életnek (avagi birodalomnak) el kovatesere [?], szere-/tetet. Akariae azert N[agysag]<sup>20</sup>od annak haznalatos nagy hat-hato / ereiet meg tudni? azt mondja Seneca, jnkáb meg oriz- / tetetik es tartathatik az birodalom adakozással, hagi sem / fegiverrel; mellet jmez koz pelda bezedis erosit: omnium / dulcissimum est accipere, az az mindenek felet edesseb/az aiandekot el venni. Augustus Csazar felol azt / írja, hagi eő az vitezeket aiandekokkal, az kosseget/Eztendei adoiooknak hol meg engedesevel hol pedig mer- / tekletesen valo meg vetelevel, az tobbit pedig, az niugo- / dalomnak edessegevel vonta es hitegette magához: / Meli dologot leg bovebben cselekedni az Ui Feiedelemnek / felette igen szukseges ! Jtiletel mindazonáltal: mert / az ollian Feiedelmek nem dicsiretessen cselekeznek, az kik / be hűnt szemmel, az az minden erdem nélkül tekozolva / mindenek aiandekoznak: aiandekozni kell annakokaert/kivalkeppen az erdemeseket; hagi azzal, egiebekis az hüse- / ges szolgálatra, es josagos cselekedetekre, fel serkentetven, / valamit erdemleni okis jgiekezzenek: Mert hagi ha illien / moddal az adakozas nem lezen, ottan ebbeől felette rut / vétek kovetkezik: mivelhagi az felettéb modnekulvalo / adakozással az Feiedelem meg fogiatkozik, es annak u- / tanna ketelenség alatt.(az mint Cicero mondja) masnak / javaihoz kenzeritetik niulni; melinél vezedelmeseb dolog / soha nem lehet: Mert soha anni indulattal az szolgál- / latra nem léznek azok az kiknek valami adattatik; / mint azok az menii indulattal az giulelsegre es ar- / tasra leznek, az kikeol valami el vetetik. Tavoztassak el / tehát az Feiedelmek, hagi sokat modnekül aiandekozvan; / az masét el venni ne kenzeritessenek.

El vegezvén jmmár az jo akaratbeol allo josagos Erkolcsot / kovetkezik az masodik, meli az meltosagbeol szarma- / zik; olkor pedig, miúdon az Feiedelemnek meltosaga, / az eő alatta valoinak, sőt még az kulso jdegen emberek- / nekis elmeiekben nagy es tizteletes velekedessel, mint az / pecset az viazban ugian belé niomattatik: Es ekkeppen az [6:] Feiedelmet es annak az eő allappattiat feilemlemmel csudalliak: / meli dologra eggik nemzet hailandó az masiknál: mert ne- / meli Nemzettel ugian velle szulettetik hagi az Feiedelmét fe- / lelemmel tiztelle, nemelliet pedig rea venni ugian nagy ha- / talmas es tudos Feiedelemnekis nehéz: noha mindazonáltal/Istennek segítsegeis hozzáia járulvan jmez három fele mod- / dal ugian veghez vihetni, Ugimint 1. az birodalomnak / formaiával, 2. az birodalomban valo hatalommal 3. es utolzor az Feiedelemnek maga viselesevel. /

Az birodalomnak azert formaia kevantatik 1. hagi ke- / menseggel legien, 2. Alhatatos-saggal, 3. hagi csak az Feie-/delemhez kapcsoltatot legien, Elozzer azert, hagi az biro-/dalom kemeni legien szukseges; mert az szuntelen valo giakor-/latos lagisag meg utallast es halalos dogot szerez az Feie-/delemnek; alatta valoinak pedig az vétkezesre edesedest; / az meg nem buntetesre remenseget. Mert ugianis, ki / felne atteol, az kinél el reitet, es ugian hiveliében / szorult fegiver vagion: Es az kinél az eő Feiedelmi mel-/tosaganak éli tunia lagisagaval tompult jnkab meg, / hagi sem kegielmessegevel. Tavoztassak azert az illien / felettéb valo lagiságot minden Feiedelmek; Es jsmeriék / meg, hagi az eő alaiok vettetet Nepek nem ugi szulettette-/nek hagi tulaidon szelidsegebeől de ugi hagi feilembeol / szolgálíanak. Es nemis ugi hagi az gonozteol annak rut-/sagaert de ugi hagi meg szünnienek atteol annak / kemeni buntetesiért. Jgi tehát az birodalomban valo / kemeniség az kozonseges jonak meg maradasaert szukseges, / meli nekul nem hagi egi Ország sot csak egi varosis / haznoson nem jgazgattathatik: El kell azert az kemenség / altal az gonozt az joteől meczeni nem kulomben mint / az fene meg este uiat az kezeol, hagi az miat az egész kéz / avagi testis el ne vezzen; jo jdeien kell pedig ezt meg/cselekedni, es neha neha egi kevesse valo bele hagi-as-/sal, mivelhagi valahanizor az Feie-delem azt cselekedheti / hagi az buntetést kevesekre, de az feilemet sokakra terieztheti / felette dicsiretes: mert ekkeppen egi latornak meg buntetese- [7:] vel sokaknak latorsaga meg zabolaz-tathatik. Hagi ha / penig az gonozságot cselekedő latrok, az vetkekteol meg nem / szunnek, sot

<sup>20</sup> Javitás, a sor fölél írva.

azt felettéb való meg altalkodással giako-/rolliak; akkoron az orvost (az mint Publius mondgia) az / mertketleten betegek tézik kegyetlené.

Az birodalom / mondám hogi masodzor alhatatossaggal legien: kireol / elé hoznom Augustus Csazarnak az tanacs elot eccer tett / jmillien bezedet, jlendonek jtillen. Az eccer ki adot, / es az velle való elessel meg erossitetet szokot torvent / (ugimond) alhatatoson meg tarcsátok, es azokban csak / eggietis meg ne változtassatok: mert azok ha az eő allappat-/tiokban meg maradnak, haznosabbak az kozonseges tarsa-/sag kozot, ha szintén rozzabbakis annál, mint az melliet / valaki meg uitas által eő kozikben be hozna. Jgazan / es heliesen mondotta ezt Augustus Csazár; mert az Uionnan / be hozott torveniek, mivelhogi nem mingiarast vehetnek/ oli erót, hogi jmezt fel eppicsek amazt penig tel-/liesseggel le roncsak, fel haborodast es kart szereznek jn-/káb hogi sem csendesseget es haznot. Szukseges azert hogi / valamint az kozonseges tarsasag kozot, ugi eő magok / körül es magokbannis az Feiedelmek az Uisagokat es val-/toztatasokat el tavoztassák: mert igen rut dolog, ha vala-/mikeppen eő magokis az alhatatosagteol el tavoznak; es / az mitt eccer meg parancsoltak azt leg ottan tiltiák, az / mitt vizont eccer meg tiltottak, azt jsmet leg ottan paran-/csolliak: Erre nezve, az Feiedelmeknek az korulottok leveő / uitokatis meg kell vetni! kik hogi eokis valaminek lattassa-/nak, még az jo es jgaz dolgokatis uisagokra szokták el val-/toztatni; az változas penig (az mint szoktak mondani) min-/denkor vezedelmes? Minekokaert csak az igen kicsini dolgok-/bannis job az régi szokasnak modgiát meg tartani. De / mondhatná valaki soha (ugimond) nem lehet hogi valami / változtatás az Régi torveniekben es szokasokban ne legien: / mert az el tavoztathatatlan szukség, es az kevanatos nagj / hazon az embert rea kenzeriti! Ugi vagion: de olliankoris / giengén kell annak lenni, hogi jgi az orszag lakosisis csak kicsini / fel szendulesseel szenvedgiek; nemis egicersmind kell penig cse-[8:] lekedni, hanem lassan lassan rend szerint, az mint Dio Cassius/ Augustus Csazar fel jria; ki az eő Feiedelemsegenek kezdetiben, / nem mingiarast vitte azokat mind veghben, mellicre az / Orszagnak vezese eő neki szabadsagot engedet, felven at-/teol, hogi eő neki nem lezen elomenetelire, ha azokat egicers-/mind veghez vinni akarná; hanem azok kozull nemellicet / az kik eő neki artalmasok nem voltak, ottan el vegezet; / nemellicet penig eléb való udore halasztot./

Az birodalom harmadzor mondám hogi csak az Feiedelem-/hez kapcsoltatotnak lenni szukseges, illien ertelemel penig; / mert felette szept dicsiretes es haznára vagion az Feiedelem-/nek, mikor mindeneknél nilvan vagion, hogi eő egiedul / az, az kiteol az tobbi miniaian fuggenek; ez penig ugi lehet / meg, hogi ha az Feiedelem nemeli nagj dolgokat eő magais / avagi cselekezik, avagi penig erossit. Es hogi ha felettéb / való meltosagra maga mellet valakit fel nem emel, es / nevekediis nem enged, mert ez kozenseges meg probaltatot / dolog, hogi mindenkor felette vezedelmes. Meli dolog hogi ha / valamikor történi, nem kell az Erteket es meltosagot / mingiarast az ollianreol egicersmind le venni, hanem lassan / lassan ecceris mazzoris csak ki kell belolle vezetni; Es (az/mint Aristoteles mondgia) neminemü korniul allo dolgokkal, / es keringo utakkal szukseges azt veghez vinni. Minthogi / penig el tavoztathatatlan dolog, hogi az Feiedelem valakit / meltosagra kivalkeppen tizteknek adasaval fel ne emellien; / meli ollian dologban felette kell magát oni, hogi azt / hozzú jdei se ne adgia, se penig fen lenni ne engedgie; / mert az régi es hozzú jdei fen allo meltosagos tiztek, az / embereket fel emelik es meg ertekesitik, az utan oztan, / ui dolgoknak cselekedetire kenzeriti. /

Első modgiat az Feiedelmi meltosagnak tizteletinek meg mutatom / az birodalomnak formaiabeol; kovetkezik az masodik mod; / tudni illik az birodalomban való hatalom: meli hogi ha / az Feiedelemnél nincsen, bár egiebekket ugian ki folio boses-/gel birionis, hazontalan. Mert ez tudni való dolog ( az mint / Liviusis mondgia ) hogi az meltosagos allappat, Erő es hatalom [9:] nekul csak semmi. Az birodalomban való hatalmon / annakokaert ertetik itt az Feiedelemnek oli néminemü / hathato hatalmas ereie, melliel mind magát es Orsza-/gát, mind penig maga javait es egiebeketis meg / oltalmazhattia! kire jmezt Eőtt Ezkozok, egienesen se-/gitik 1. az Gazdagsag 2. az Fegiver, 3. az Tanacsko-/zasok 4. az frigi kotések es szovedsegek. 5. az jo szerencsek. / Az mi azert nézi leg elozzor az gazdagsagot, kicsoda? / az ki annak ereie felol nem tudna, holot ha akaria vala-/ki hogi tarsai es vitezi legienek, eő alatala mingiarast / meg leznek; mert az penzen mindenek meg szerezthetnek; / Ha penig ellenseget akar valaki meg giozni avagi / varat es varast meg venni, aztis eő veghez vizi: mert / nincsen soha oli eros vár es Casteli az hova hogi ha aran-/nial meg terheltetet egi számár be mehet, hogi azt meg / nem vehetni.

Az masodik Ezkoz, az Fegiver; ki ne-/kul az Feiedelmek az eő Orszagokat gialazatoson el veztik / jnkáb hogi sem dicsiretesen oltalmazhatnak: mert ez / emberi Nemzetnek Erdeiebeől (az mint Velleus jria) soha / nem szunnek meg az Feiedelmekre leselkedo Farkasok / es Orozlanok: kik ellen, nem az tanacskozások által okos-/kodasbeol allo orvossaggal szukseges allani, hanem az ba-/tor szubeol szarmazot sereniseggel es eros fegiverekkel. /

Harmadik Ezkoz, meli az fegivert koveti, az Tanacs-/kozások; meli nekul az birodalom allando soha nem lehet, / mivelhogi az fegivert azzal mindenkor egielgetni / szukseges.

Minékokaert hogi ha valameli Feiedelem, / hadakozni vagiodik, nem kell azt, jól meg gondolas / es tanacskozás nekül csak vakmerokeppen meg jndítani; / félniis pedig az hadakozásban illendő: mert az meli szü / félni tud, harczolniis batran tud. Arrais kell pedig / vigiazni, hogi az jmmár meg jndítot es giakoroltatot / hadakozas ezzel es mertekletes meg határozot moddal / viseltesség: mert csak az az birodalom batorsagos, meli / az eő ereienek modot es hatart vethet, Ezen kivol pedig [10:] hogi ha valaki cselekezik, feló hogi valamikeppen szinten / az tetore jgiekezven hágni, mind azokkal az Agakkal eggiut, / kiket jmmár kezeivel meg fogot az fanak tovere egicers-/mind le ne essek. Minékokaert Pyrrhustis amaz Epiro-/táknak kiralliat az eő niughatatlan uiob uiob kevanasi-/ban, es egibeől masra sieteseben kovetni akarmeli Feie-/delemnekis nem haznos: mivelhogi konnieb akárminis / gjozedelmet venni, hogi sem az gjozedelmet meg tartá-/ni.

Negiedik Ezkoz az birodalomban valo hatalom-/ra, az Frigi kotések es szovetsegek. Minékokaert Fri-/giet kotni szukseges az szomszedokkal, kik az Feiedelem-/nek birodalmahoz es ereihez kozip szerent valo jllendoseg-/gel vadnak: Mert az Eretelenekkel es szegeniekkal szovet-/kezni es Frigiet kotni mi szukseg! hanem ha azok, ollia-/nok, kiknek vezedelmekbeol az Feiedelem birodalmanakis / vezedelmi származhatnék; az ollianokkal azert avagi szo-/vetkezni avagi oket megis segiteni szukseges; mert hogiha / azoknak ki meneteleket az Feiedelem csak az szerencse utan / elmeiet hordozvan hivalkodva varia, ottan mihelt a-/zok meg gjozetetnek, eois amazoknak meg gjozioienek / praedaia lezen.

Eőtdódik es utolso Ezkoz az birodalomban valo hatalomra (mondám) hogi az jo szerencse. / kit az eő nagy ereiere nevez, ne talam leg elol kellet vol-/na heliheztetnem: Mert! ki tagadhattia, az fenies nagy / dicsossegeket, mezzere ki teriedet szeles birodalmakat, / giakrabban az jo szerencsének jnkáb, hogi sem az josagos / erkolcsnek aiandekának lenni. O, Istentel titkos el / reitetet okokkal emberekre származo jo szerencse; meli / csudalatos az te cselekedeted, ki az erdemre nem nevez, / akárkitis elo kapz es fel emelz. Meltán jrta volt / egi poeta: Multis mens leva est, sed eisdem numina dextra. / Quis malé quod coeptum est vertit et in melius. kiket en / magiarúl ekkeppen fordítottam. [Sokaknak elmeiek meró balgatag-/sag, Erkolcsokis pedig mind eppen nem josag, Isteni job kezbeol de / meli nagi titkosság, Hogi reaiok mégis mint foli az bodogsag.] [11:] Minékokaert Eőrulhetnek ugian az jo szerencsések, / de kevantatik hogi az eő Eoromok mertekletes legien, mi-/velhogi nem tudgiak az jo szerencsének nallok maradasat / meddig lezen: mert az embereknek menteol fellieb emel-/kedet jo szerencseiek vagion, annal jnkab kisebbedik/abban valo batorsagok; holot valakikkel sokaig lakot / azok mellol mintha el faradot volna, csak igen / hertelen el szokot maradni: Eztis szokta pedig cse-/lekedni, hogi az kiket mentel fellieb emel, annál / nagiub vezedelemre tartia.

Az Feiedelem meltosaganak tizeletire valo harmadik / es utolso módis tudniillik az Feiedelemnek maga/viselese jmmár eő magát elé mütattia. Meli/maga viseles az Feiedelemben belso es kulso keppen valo. / Az belso maga viseles tartozik az lelkere. Es ke-/vántatik hogi kereztien es igen Isten feló legien: / melliet az alatta valoi ezekben veven, annival jnkáb/felelemmel tiztelik; es oli velekedestis jndit elmeiek-/ben, hogi ha valamit eő vellek az Feiedelem el kezd / es jndit, nem kulomben megien az meg csalhatatlanul / gjozedelmentesen vegiben, mintha az Istennel eggiut meg / tapasztalható keppen munkalkodnanak abban az miben az / eő Feiedelmekkel munkalkodnak. Sokkal konniebben / szenvedik pedig az ollian Feiedelmektel az jgassagtalan / dolgokatis, az kit Isten felonek es sz[ent] embernek tudnak / lenni. Nemis mernek az ollianok utan gonozul lesel-/kedni, tudvan hogi az Isten azoknak oltalmára es / gondviselesere sz[ent] kezeit fel huzta.

Az kulso / maga viseles pedig tartozik az Feiedelemnek testere; / es kevantatik, hogi ezen semminemü oli maga vise-/lést ne mutasson, melliel az alatta valoit rettcense, / mindenkor azert valahanizor magát meg mutattia, ke-/gielmesseggel es szentseggel méltosaganak nagy voltat ugi / lattassa, hogi valakik lattiak es elo talalliak, tizteliek / jnkáb hogi sem mint felliek./

[12:] Az Erőreol es Josagos Erkolcsreol N[agysag]os U[ra]m (kik az Lipsius / jrasa szerint az Orszagnak birodalmát meg szokták Isten / utan tartani) az en vekoni Elnémnek gienge es erőtlen / volta szerent, mind ez jdeig jrasomat folitattam. / Kovetkeznék jmmár az birodalmat el fordító Erőreol, / es Vetekreol valo jrasom: De mint hogi csak eddig niui- / tot jrasomis né talam N[agysago]dteol unva fog el olva-/sodni, es nemis kezd kedvesen vedodni: ezekre nevezve / azert meg tartozám; es arreol valo jrasomat az N[agysago]dteol / veiendő alkotmatossagomra halaztám. Ezek utan az Ur Isten az eő ke[gyel]mes gondgia viselesebeől N[agysago]dat / eltesse sokaig, es minden dolgaiban tegie bodoggá es / jo szerencsesse. Amen. Eő Mezeő Terem. 19. 9bris. 1631.

Sere[nissi]mae ac Celsissimae V[est]rae  
Humilis ac perpetuus s[ervit]or

S Vetessi

1911 januárjában Budapesten *Aurora* címmel új havi folyóirat indult. Alcíme: *Irodalom — Művészet — Színház — Zene*. Szerkesztője: Cserna Andor. Formája 16 × 24 cm, terjedelme példányszámonként mintegy 3–4 ív. A címlapot bizonyos Mihály Lilinek szecessziós gyümölcsfát ábrázoló rajza díszíti. A borítólapon belső oldaláról megtudjuk, hogy a segédszerkesztő ifj. Bókay János, s hogy a folyóiratnak „Németország részére” is van szerkesztősége: „Berlin W. 30. Eisenacherstrasse 103. (Dr. Eugen Mohácsi)”.

A folyóiratot irodalomtörténeteink, irodalmi lexikonjaink, a sajtótörténeti munkák nem említik, bizonyára azért nem, mert meglehetősen rövidéletű volt — alig félesztendő —; viszont tartalmilag értékesebb annál, semhogy teljesen feledésbe merülni engedhetnők.

Mindjárt bevezetőben meg kell említenünk, hogy eredeti megindulási formájában mindössze három szám jelent meg belőle. Április közepétől átalakul nagyobb formátumú (19 × 27), — változatosabb, tarkább borítólapú — képes hetilappá, még pedig előlről kezdődő új számozással, miért is a továbbiakban a lapszámra hivatkozáskor az első három szám anyagát I-gyel, a többi tizenegyet pedig II-vel jelezzük. A formaváltozást a szerkesztőség a már új formátumú 4. számban [I/44] így kommentálja: „Új formában, új köntösben adjuk olvasóink kezébe az Aurorát. Tisztára belső okokból vállalkoztunk erre a formaváltoztatásra, követve felfogását annak az írógárdának, mely lelkesedéssel tömörül az Aurora körül. Művészetet, irodalmat akarunk továbbra is adni a közönségnek, de éppen mert a közönségnek akarjuk adni, kerestük — és reméljük, hogy meg is találtuk azt — a formát, mellyel bensőbb és közvetlenebb kapcsolatot teremthetünk publikumunkhoz. Az elvontabb revü-formától tehát elfordultunk, hogy eszentül mozgékonyabb, az élettel szorosabb vonatkozásba hozható hetilappal keressük a nagyközönséggel való érintkezést. Illusztrációkkal tarkítjuk a szöveget, de sohasem a szöveg rovására, hanem annak művészi kiegészítésül. Sem az irodalom, sem a művészetek és az élet egyéb kérdéseiben koncessziókat tenni nem fogunk, megyünk tovább a magunk megkezdett útján, csak gyorsabb, talán demokratikusabb járművön, mint a revüé.” — Hogy mi volt az „a magunk megkezdett útja”, amelyről a formaváltoztatás után sem tértek el, azt előre nem jelezték, a folyóirat bármiféle beköszöntő írás nélkül indult meg, s így irányát a tartalmából és munkatársainak névsorából kell kikövetkeztetnünk. Ami egyébként a „formaváltoztatást” illeti, a sajtó életében járatosak nagyon jól tudják, hogy ez rendszerint annak a jele, hogy az „első szakasz” — főként bizonyára anyagi téren — nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A folyóirat főszerkesztője, Cserna Andor (1885—1933), a maga korában jönevű újságíró, liberális polgári lapoknak (*Egyértékes, Világ, Az Est*) munkatársa, elsősorban zeneesztéta, később pedig ő honosította meg nálunk az ún. „breviáriumoknak”, egy-egy író vagy művész életműve „zanzásított” kivonatolásának a meglehetősen problematikus értékű műfaját. A segédszerkesztő és berlini szerkesztő neve ma is közzismert. — Munkatársai — a lap önmagát ajánló reklámszövege szerint — „a fiatal magyar írógárda legjelesebbjei”, s hogy ez nem volt túlzó beállítás, arról meg fogunk győződhetni a részletes ismertetésnél. De mintha ezek a „legjelesebbek” nem éppen a legértékesebb írásaikkal szerepelnének, s az egész folyóirat — már a kezdeti revü-formájában is — kissé felszínes, zsurnalisztikus.

A revü-forma beosztása a következő: a törzanyagot alkotó — rapszódikus változatos-sággal és szeszélyes arányosítással egymást követő — verseket, novellákat, a legkülönbébb tárgyú kisebb tanulmányokat egy hasonló tarkaságú bőséges „Szemle”-rovat követi, ezt pedig a „Lapszemle”. Ez még szeszélyesebb, de egyúttal szegényesebb is. Állandó szereplői úgy szólván csak a *Nyugat* (általában dicsérően) és Tisza István konzervatív-nacionalista *Magyar Figyelője* (mindig támadóan). A többi korabeli — magyar és német — folyóiratról alkalmatosan történik említés.

A hetilap formátum egy bőséges anyagú „A hét” című rovattal bővül, mely nem egyéb, mint az aktualitások zsurnalisztikus, élénk tollú kommentálása. Újítás a „Közgazdaság” rovat is, mely azonban szintén csak napilap-nívón mozog. — A terjedelem viszont 2—2,5 ívre csökken.

A szépirodalmi anyag — mint még látni fogjuk — általában magas színvonalú. A tanulmányok már felszínesebbek, nem eléggé elmélyültek, sokszor inkább csak szellemes elmefuttatások. A kritikák között sok a bíráló elemzést nélkülöző impresszionista lirizálás. Hogy — ez utóbbira nézve — csak egy jellemző példát említsünk, bizonyos Kósa Miklós, aki lexikális adat szerint elsősorban közgazdasági író volt, *Mesék és valóságok* címmel Brody, Molnár és Heltai új könyveiről ír, anélkül, hogy a címüket megnevezné [I/87].

Nézzük a lap társadalmi elhelyeződését. Arisztokrácia-ellenessége egy-két példából is kitűnik. Andrásy Gyula grófnak Rákóczi-ról szóló akadémiai székfoglalójából Lokatos László hiányolja a szociológiai szempontokat, hogy csak közjogi hőst lát Rákóczi-ban; Acsádi Ignáccal állítja szembe — ez utóbbi javára. [I/91]. — „A hét” rovat egyik névtelen írója nem tartja méltónak Apponyi Albert grófot a közjogi katedrára [II/30]. — Tisza István gróf — úgy is

mint konzervatív politikus, úgyszintén mint korlátolt arisztokrata — permanens támadásban részesül [II/75, II/77, II/179, II/189, II/248 stb.] — Még a demokratikus Károlyi Mihály gróf is fricskát kap népies jellegű estélye alkalmából.

Viszont a parasztságtól és a munkásságtól is távol áll a lap. Lengyel Menyhértnek van ugyan néhány lelkendező szava Móricz Zsigmond *Sáráranyáról* [I/13], de jellemzőbbnek érezzük Szabolcsi Lajosnak ugyancsak Móricz *Falu* című darabjához írott kommentárját: „Régen érthető volt [polgári társadalom hiányában] a népiesség, de ma anakronizmus; Móricz Zsigmond darabjaiban becslöm a tehetséget, a jókedvet, a dialektus hibátlanságát, csak azt nem értem, mi szüksége van a mai magyar irodalomnak a falu szukreszcenciájára”. [II/75] Az is jellemző, hogy bizonyos „Rire” álnévű író (bizonyára Déri Imre publicista) *A néptribun és népe* címmel éppen nem a leghízelgőbb hangon ír a tragikus végű Áchim András parasztvezérről. [II/250] — Ami pedig a munkásság vonalát illeti, ugyancsak fanyalgó névtelen glosszát olvashatunk a „Szocialista kongresszus”-ról: „...nem lehet szemet húynyi az előtt, hogy a magyar munkásságnak nincs Bebelje, sem Jaures-ja, sőt még Bissolati-ja sem.” [II/104]

Igen, már a kiküszöbölés fenti módszerével is határozottan megállapítható az *Aurora* osztálytársadalmi hovatartozása: a haladó szellemű, progresszív, radikális, liberális polgárság urbánus orgánuma. Ez még inkább ki fog tűnni az alábbi ismertetésből, amelyet a folyóirat alcímének megfelelően az „Irodalom”, „Művészet”, „Színház” és „Zene” fejezeteire tagolunk. Felbukkanásuk sorrendjében és fontosságuknak vagy gyakoriságuknak megfelelő terjedelemben fogunk foglalkozni az *Aurora* írógárdájával.

A folyóirat legelső száma Miklós Jenő *Az új magyar regény* című írásával indul. Tanulmányunk nem nevezhető, csak elmefuttatásnak, konkrétum nincs benne, csak elmélkedés. [I/1]. — *Egy buta néni* c. rövid, humoros hangú elbeszélés alatt találjuk meg Miklós Jenő nevét mindjárt a következő számban [I/59]. — Különös, hogy éppen verssel nem szerepel ez a rendkívül finom lelki húrozatú poéta.

Balázs Béla *Késő* című novellájával kezdi szereplését [I/10], majd két verssel és egy tanulmánnyal folytatja. Versei — *Forgognak a kések és Felmondom a leckét* [I/67—68] — ismeretek.<sup>1</sup> Tanulmánya színházi vonatkozású, ott lesz szó róla. Később megjelent még egy novellája: *A húszéves találkozó* (II/267).

Mindjárt az első számban jelentkezik a mozgékony Kosztolányi Dezső is *A vad pap* c. Verhaeren-versfordítással.<sup>2</sup> Rövidesen két saját verse is megjelenik: *Mélyek a kutak* és *Ami itt maradt*, [II/6—7]. Mindkettő ismert vers.<sup>3</sup> Ugyanannak a számnak „Szemle” rovatában Babits Mihály *Herceg, hátha megjön a tél is* című új verseskötetét ismerteti, megemlítve a költőről, hogy „1911-ben magyarul 6 fejezi ki legmegrendítőbben a modern lélek ideges beteg hánykódását...”.<sup>4</sup> [II/37] — Ő ismerteti Kabos Ede *Damajanti. Az én novelláimból* c. könyvét is, véleményét ebben sommázzva: „Egy gazdag író, akinek van filozófiája, gúnyja, temperált melegsége, egyéni zamata, attikai sója, csak cukra nincsen...”. [II/141—2]<sup>5</sup> — Itt jelenik meg — két részletben — a gyűjteményekből kimaradt Rostand-fordítása: *A két Pierrot, vagy a fehér vascora* egyfelvonásos verses mesejáték, nem különösen jelentős, de poétikus, hangulatos alkotás. [II/157, 201] Nem szerepel a gyűjteményes kiadásokban *A zöld napló* c. novellája sem, mely egy terhelt családból származó öngyilkosjelölt nyomasztó hangulatú önvivódását ábrázolja, [II/371]. — Új versfüzetét, az *Őszi koncert*-et Hevesi Sándor méltatja [II/227].

A korában kissé túlértékelt Szilágyi Géza csak egyetlen — *Csoda* című — versével szerepel, viszont legújabb kötete, a *Neked irtam* elragadtató hangú kritikát kap Relle Pál tollából [I/22, 162].

Az ismeretlenség homályába süllyedt Láng Jenő két jelentéktelen verssel szerepel, az *Őszi bánattal* és az *Alvó nővel* [I/79, II/67].

Csáth Géza — gyűjteményes műveiből hiányzó — két novellával szerepel: *Karikatura egy apró hölgyről* és *Janika* [I/80, II/273], két színdarabjáról [*Janika, Hamvazó szerda*] Szabolcsi Lajos ír elismerő bírálatot [II/287].

Ifj. Bókay János, a folyóirat segédszerkesztője, csak egyetlen versfordítással szerepel: Henry Bataille-tól *A múlt* (I/90).

A 2. szám Szemle-rovatában egyetlen szereplésre beugrik Tersánszky Józsi Jenő is: a „Diplomata” álnévű Pellegriny Albert regényéről, *A hannoveri huszárokról* ír lesújtó bírálatot, az egészet „undorító szemét”-nek minősítve (I/105).

A 3. számtól kezdődően gyakran szerepel versekkel Lesznai Anna, Jászi Oszkár felesége. Versei: *Éjjel, Egy távoli esküvőre, Idén, Hidon, Holnap* (I/123, 124, II/62, 67, 322)<sup>6</sup>

<sup>1</sup> Az én utam. Összegyűjtött versek. Bp. 1945. 53., 99.

<sup>2</sup> A versfordítás-gyűjteményekben A szilaj pap címmel szerepel.

<sup>3</sup> Összegyűjtött versei. Bp. 1962. I. köt. 312., 269. (Mágia kötetből.)

<sup>4</sup> Írók, festők, tudósok, Bp. 1958. I. köt. 226—229.

<sup>5</sup> I. m. 264—267.

<sup>6</sup> Az első kettő megjelent az Édenkertben (Gyoma, 1918. 17., 22.)

Kissé modoros verseket közölnek az ismeretlen Mindszenti Istvántól is (I/136, 137, II/381) Hegedüs Gyula, a későbbi neves lapvezér, egy ügyes, groteszk novellával teszi le a névjegyét: *A fájdalom éjszakája* (I/138).

Kabos Ede vigjátékának, a *Mab királynőnek*, csak első felvonását közlik; a folytatás a formaváltoztatás miatt elmaradt (I/141).

Lukács György formás kis tanulmányban a *Der Teufel am Herd* alapján Pontoppidan novellaművészetét elemzi (I/153). — A lap egy későbbi névtelen glosszairója felháborodva veszi tudomásul, hogy a pesti egyetem bölcsészeti kara Lukács magántanárságot kérő folyamodványát elutasította (II/223).

Az új formátumú 4. szám eseménye Kaffka Margit novellája: *Éjjeltől hajnalig* (II/8). Még egy novellája megjelenik: *Példa az egy igaz emberről és az ő két igaz asszonyáról* (II/349).<sup>7</sup> Korábban megjelent *Csonka regény és novellák* c. művét Kósa Miklós ismerteti dicsőően (II/257)

Mohácsi Jenő, a berlini szerkesztő, Gábor Ignác mindmáig problematikus ritmus-elméletét ismerteti (II/20). Egy-egy verset és novellát is ír (II/58, II/115).

A következő számban fellép Nagy Lajos *Az utolsó gyalázzattal* (II/58), majd egy másik — eddig számon nem tartott — novellával is, *A halálfejjel* (II/318/8).

Jóleső erdélyi izzel szolgál Bodor Aladár szép verse, a *Számvetés* és Ritoók Emma mélyen szántó novellája: *Négyen a tűz mellett*<sup>9</sup> (II/84, 85).

A márkás nevek és értékes művek ilyen imponáló sorozata után bizony kissé groteszkül hat a pesti aszfalt humorista „költőjének”, Lovászy Károlynak váratlan fellépése és huzamos szerepeltetése. Méghozzá mindig előkelő helyen, kiemelkedő szedéssel. Ez a gesztus már „koncesszióknak” érződik (II/103, 137, 175, 217).

A lap 7. számától új költők kapcsolódnak be. Meglepetés Túróczi József, a későbbi neves germanista professzor jelentkezése a *Bánatról* és *A hajához* írott két finom szöveső poémájával (II/118). — Somlyó Zoltánnak négy verse jelenik meg: *Szívem hőlgye*, *Halott szerelmes verse*, *Ezer nap forró erejével*, *Mondat a szerelemről* (II/122, 302).<sup>10</sup> — Juhász Gyulától három verset közölnek, a *Hitvallást*, a *Műzsát*, és *A távozót* (II/167, 240). Ma már mindhárom ismert vers.<sup>11</sup> — Szabolcsi Lajos is, a későbbi neves publicista, két — impresszionisztikus — verset közöl: *Lovak a napfényben*, *Croquis Parisien* (II/172).

A 12. szám megint kellemes meglepetéssel szolgál. Karinthy Frigyesnek számon nem tartott, pedig nagyon is „karinthisan” fantasztikus novellájával: *A kályha mindenkire meleg* (II/297). Ezen kívül még csak egy könyvismertetéssel szerepel: Szép Ernő *Kucséberkosaráról* ír, a műfajt szellemesen „lírai kritikának” jelezve.

Mintegy végsőzóra György Oszkár is jelentkezik három formás költeménnyel: *Percek*, *Könyvemre*, *Ének az égben* (II/306, 348). — A poéták sorát egy ismeretlen költőnő zárja: Kilényi Sári négy jelentéktelen zöngeménnyel (II/375). — Kívüle az utolsó — 14. — szám meglehetősen szeszélyesen összeállított irodalmi anyaga a következő: ismeretlen fordítótól Dosztojevszkij *Krisztus karácsonyfájánál* c. elbeszélése, egy-egy novella Dénes Zsófiától és Berkes Imrétől *Marinette Printemps reggele*, illetve *Három házasság* címmel (II/382, 385, 390). — Kuncz Aladár is újból jelentkezik egy magvas könyvismertetéssel Hatvány Lajos Gyulai Párról szóló művéről (II/330).

Összegezésül megállapíthatjuk, hogy a lap irodalmi rovatában — kevés kivétellel — olyan írók nevével találkozunk, akiket ma is számon tart az irodalomtörténet; az pedig magától értetődik, hogy nem szerepelhettek a legértettebb műveikkel, hiszen valamennyien fiatalok voltak. A válogatás tehát nagyjában és egészében szerencsésnek mondható.

Az *Aurora* művészeti anyagának kimagasló alakjai Rózsa Miklós, Bölöni György és Relle Pál, mindhárman koruk leghaladóbb, legforradalmibb művészi irányát pártolják. — Rózsa Miklós Rippl-Rónai József művészetét ismerteti (I/28), s egy harcos cikkben bátor hangon bírálja Tisza Istvánnak a *Magyar Figyelőben* írt, a modern művészeket reakciós szellemben elmarasztaló *Ugrai Levelét*, kimutatva, hogy Tiszának nemcsak a műzlése fejletlen, hanem súlyos tárgyi tévedései is vannak (I/53).

Bölöni György mindjárt az első számban felfedezi Pór Bertalant, mint „izmos, nagyszerű, magyar tehetség”-et (I/37). Székely Bertalanról szóló cikkében a portréfestőt értékeli a hazafiaskodó történelmi képek mesterének rovására (I/77). A továbbiakban teljes mellel kiáll az akkori legmodernebb magyar festők mellett. Röviden, de magvasan megállapítja ő is Rippl-Rónai művészettörténeti értékét (I/156). Különösen szívügye az akkor induló, valóban forradalmi lendületű „Nyolcak” propagálása. Közülük egy-egy, irodalmi eszközökkel megrajzolt s

<sup>7</sup> A második megjelent a Süppedő talajon c. novellás-füzetben, Bp. é. n. Magyar Könyvtár 654—655. sz.

<sup>8</sup> Az utolsó gyalázat belekerült a Válogatott elbeszélések (Bp. 1956.) I. kötetébe (387.), de tévesen 1913-ról datálva.

<sup>9</sup> A szerző ua. évben megjelent novellás kötetének címadó novellája.

<sup>10</sup> Az első kettő megjelent Az átkozott költőben. Somlyó Zoltán válogatott verseiben is. (Bp. é. n. 82., 83.)

<sup>11</sup> Juhász Gyula összes versei. Bp. 1955. 280., 285.

kifinomult műéréről tanúskodó markáns művész-portrét szentel Berény Róbertnek, Kernstok Károlynak, Márfy Ödönnek, Tihanyi Lajosnak, ismételten Pór Bertalannak, Orbán Dezsőnek, Czigány Dezsőnek. Czóbel Bélára a lap megszűnte miatt már nem kerülhetett sor. (II/63, 81, 119, 153, 210, 246, 279.) — Valamennyi ismertetést bőséges képanyag kíséri. — A szobrászok közül Vedres Márkot méltatja (I/1), ugyancsak képek kíséretében, valamint Fémés-Beck Vilmost (II/307).

Relle Pál, aki nemcsak jótollú író és újságíró, hanem végzett építész-mérnök is volt, rövidebb műtörténeti kritikákon kívül öt folytatásban megírja a folyóirat egyetlen nagyobb-lélegzetű, valóban alapos, elmélyült tanulmányát *Budapest revíziója* címmel, amelyben rámutat a magyar főváros városképének hibáira, kiépítésének alapjában véve elhibázott voltára (II/49, 124, 193, 270, 343). Rövidebb alkalmi műbírálatok írója a főszerkesztő, Cserna Andor (I/35, 51, 96, 114). Említésre méltó még Herman Lipót *Képek a Paradicsomból* címmel közölt karikatúrasorozata, amellyel csaknem félévszázaddal megelőzte a világhírű francia „Effel”-t (II/99 stb.)

Az *Aurora* művészeti irányát, értékeléseit azóta igazolta a művészettörténet, s így megállapíthatjuk, hogy szerkesztősége e tekintetben is helyes úton járt.

A színházi rovat is kitűnő neveket mutathat fel. Mindjárt az első számban Csokonainak a Vígsházban bemutatott *Karnyónéjáról* Kuncz Aladár közöl színi-bírálatot, Szomoró *Rajongó Bolzag lányáról* pedig Bánóczy László, a Thália-mozgalmak szervezője (I/41, 42).

Bíró Lajos egy kéziratban olvasott „verses darabért” lelkendezik, Márkus László *Hún legendájáért*. A szerzőt Ady nagyságához méri. „Újjongjatok, egy nagy poétánk van!” — kiált fel. A darab bizonyára azonos az egy év múltán a Nemzeti Színházban bemutatott *Attila* cíművel, de magának a dramának a bábshíznének további sorsa és pályája nem igazolta Bíró elragadtatását (I/34). — Hajó Sándornak a Magyar Színházban előadott *Füük és lányok* c. vígjátékáról Bálint Lajos, a ma is élő jeles dramaturg, írt színi kritikát, Bródy Sándor *Medikusáról* pedig Bródy Miksa (I/8, 50).

A 2. számba hosszabb tanulmányt ír Bárdos Artúr *Az új színpad; új kulisszák* címmel, amelyben azt fejtegeti, hogy a színpadi díszletezés új iránya a visszaegyszerűsödés felé mutat (I/69). A 3. szám Balázs Bélának — fentebb már érintett — *Aréna és bábshízné között* c. tanulmányával kezdődik, amelynek a bábshíznéi vonatkozású része épp olyan úttörő jellegű, mint aminők a szerző film-stúdiói (I/117). — Lengyel Menyhért *Prófétáját* ketten is méltatják: Bánóczy László és Mohácsi Jenő (I/165).

Hevesi Sándor hosszabb tanulmányt szentel Shakespeare *Vízkeresztje* muzsikájának, míg magát a Nemzeti Színház-beli előadást megint csak Bálint Lajos méltatja (I/17, 26). — Megemlékezést olvashatunk Barta Lajos *Parasztok* c. darabjáról is Bródy Miksa tollából (II/39). — Kis külföldi szint vegyít a színházi rovatba Mohácsi Jenő beszámolója a *III. Richárdnak* a berlini Busch-cirkuszbeli nevétségbe fulladt naturalisztikus előadásáról, valamint Bródy Miksáé a Budapesten vendégszereplő Reinhardt-színházról (II/100, 132) — Értékes tanulmány Bálint Lajosé: *Hamlet Shakespeare-színpadon*, és Vészi Margit *A balett reneszánszáról* (II/313, 339). A színházi rovat munkatársai egytől-egyig ismert és elismert nevű, haladó szellemű színházi szakemberek — színi kritikusok, dramaturgok, rendezők — s ez egymagában is garancia a kielégítő színvonalnak.

A zenei anyagnak legnagyobb jelentősége, íróinak legfőbb érdeme Bartók Béla zsenijének felismerése és elismerése. Idegen tárgyú zenei cikkekben is fel-felbukkan a neve, s mindig méltánylóan; így Kovács Sándornak Szendy Árpád vonósnégyeséről írott cikkében (I/112), Fodor Gyulának Weiner Leo új tankönyvéről szóló könyvismertetésében (II/168).

Sőt maga Bartók Béla is szóhoz jut az *Aurora* hasábjain. *A magyar zenéről* írt három oldalas cikkében felhívja a figyelmet a felfedezetlen és kiaknázatlan magyar népzeneire. Élesen kritizálja „zenetudósainkat”, akik „elfogadnak minden magyarul énekelt dalt magyar népdalnak. . .” Előbb fedezzük fel és dolgozzuk fel a valóban eredeti magyar zenét, csak azután jöhet a zeneelmélet. . . (I/126—8).<sup>12</sup>

Bartók elismerése és szerepeltetése egymagában is fémjelzi az *Aurora* zenei írásainak színvonalát.

Az *Aurora* tehát minden vonatkozásban a jövő felé irányuló helyes úton járt; a 14. szám után mégis megszűnt. Vajon mik voltak korai elhallgatásának az okai? Bizonyára az is, hogy az a helyes út az osztály-korlátozottság következtében nagyon is szűk volt. Meg aztán *funkcionális* zavarok is voltak. Szerkesztői ingadoztak a revü-típus és az élenkebb hetilap-forma között. Nos, hát folyóiratnak tartalmasabb, elmélyültebb, egyetemesebb társadalmi jellegű volt a *Nyugat*, hetilap típusban pedig elevenebb, rutinosabban szerkesztett Kiss József *A Hétféje*. E két malomkő között az *Aurorának* fel kellett örlődnie.

<sup>12</sup> A forrás megjelölésével megvan a Bartók válogatott zenei írásai c. gyűjteményben. (Bp. 1948. 10—11.)